

rindendir. Suhar'da dünyaya gelmiştir. Külâl ora halkının lisânında çömlükçi mâ-nasına gelir.

Genç yaşlarında güreşle meşgul olmuş, Baba Semmâsi ile tanışmaları da bir güreş müsabakasında vuku' bulmuştur.

Bu tanışmayı müteakip Emir Külâl haftada iki kere —pazar ve perşembe günleri— Hoca'nın sohbetinde bulunmak için Suhar'dan Semmâs'a gelirdi. Suhar ile Semmâs arası takriben 45 km. dir.

Emir Külâl emir ve irşad mertebesine ulaşmaya kadar bu minvâl üzere hareket etmiş, Baba Semmâs'ın vefatından sonra, tarikat postuna oturmuş ve 777/1375 tarihinde Suhar'da vefat etmiştir. (Reşehat ter. s. 48-49).

(6) Nefehat ter. s. 418, Reşehat ter. s. 60, Muhammed İbn. Abdillâh Hâni, Behcetü's-Seniyye Fi Âdâbit-Tarikati'l-Âliyyeti'l-Hâlidîyye en Nakşbendiyye, Kahire, 1319, s. 65.

Abdü'l-Hâlik Gücdüvânî Buhâra'ya 54 km. mesafede Gücdüvân köyünde dünyaya gelmiş ve 617/1220-21'de yine orada vefat etmiştir.

(7) Reşehat ter. s. 60.

(8) a.esr. s. 60, Nefesat ter. s. 418, Nasrullah Bahâî, Ris;le-i Bahâriyye, İst. 1328, s. 7.

(9) Reşehat ter. s. 30, 90.

(10) a.esr. s. 60, Nefehât ter. s. 418.

(11) Reşehat ter. s. 60.

(12) a.esr. s. 60.

Nakşbend'in gençliğini ve Hoca Baba Semmâsi ile olan münasebetini sadece Enisü't-Tâlibin'de görebiliriz. Bu kitabın beyânına göre; Bahâeddin on sekiz veya daha fazla yaşta iken, ailesinin kendisini evlendirmeyi çok arzuladıklarını, bu sırada Hoca Semmâsi'yi de davet etmek istediklerini, bu vesile ile kendisini Semmâsi gönderdiklerini anlatır.

Nakşbend Semmâs'a geldiği zaman Hocanın sohbetlerine iştirak etmiş, sohbetin kendisinde sağladığı huzuru müteakip mescide koşup, iki rek'at namaz kılarak Allah'a:

— İlahî! belâ yükü çekmeye kuvvet ver, bana ihsan ve inâyet eyle diye tazarrû ve niyâzda bulunmuştur.

Daha sonra Bahâeddin sabah namazını müteakib, yaptığı duânın şeyhe malûm olduğunu ve kendisine:

— İlahî! Senin rızana uygun olan ne ise, onu bu zayıf kuluna ihsan eyle, diye duâ etmesi gerektiğini, zira her zaman Hak'ın rızasını kazanmayı gaye bilen kimseye belâ erismeyeceğini; şâyet kendisi bir dostuna belâ gönderirse yine kendi inâyetiyle o dostuna kuvvet ve tahammül ilsan edeceğini, ihtiyarıyla belâ istemekte güçlük olduğunu, bu hususta küstahlık etmemek gerektiğini söylediğini zikreder. (a.g.esr. s. 18).

Daha sonra Nakşbend Semmâsi'nin vefatını müteakip, babasının kendisini Semerkant'a götürdüğünü, oradaki dervişlerin sohbetlerine iştirak ettiğini, hepsinin hüsn-i teveccühünü kazandığını ve tekrar Buhâra'ya Kasr-ı Ârifan'a döndüğünü söyler. (a.esr. s. 18).

(13) Fuad Köprülü, a.g.esr. s. 92.

(14) Reşehat ter. s. 61.

(15) a.g.esr. s. 61, Nefehat ter. s. 418, Makamât-ı Nakşbend, s. 19-20, İbn. Mübarek, a.g.esr. s. 20.

(16) Nefehat ter. s. 419.

(17) a.esr. s. 419, Reşehat ter. s. 61, İbn. Mübarek a.g.esr. s. 20.

(18) Nefehat ter. s. 419, İbn. Mübarek, a.g.esr. s. 20, Reşehat ter. s. 61. (Reşehat, Hoca Nakşbend'in Halil Ata ile birlikte on iki sene kaldığını nakleder. a.esr. s. 61).

(19) a.esr. s. 61, Nefehat ter. s. 419, İbn. Mübarek, a.g.esr. s. 20.

(20) Reşehat ter. s. 61.

(21) a.esr. s. 61.

(22) a.esr. s. 61, İbn. Mübarek, a.g.esr. s. 37.

(23) Reşehat ter. s. 62, Nefehât ter. s. 428, İbn. Mübarek, a.g.esr. s. 38.

(24) Reşehat ter. s. 61.

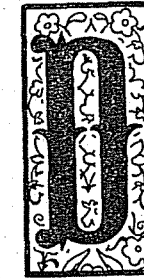
(25) a.esr. s. 62, Nefehat ter. s. 428.

(26) Reşehat ter. s. 63.

Eğitim

Eğitimde Din Eğitim ve Öğretiminin Rolü

Halis AYDIN
Kayseri Yük. İsl. Enst.
Öğretim Üyesi

DİN Eğitim ve Öğretiminin, Genel Eğitimimizdeki yerini olduğu gibi tesbit edebilmek için, Eğitimin herhangi bir felsefi görüşe bağlı kalmadan umûmî bir anlayışla tarifini yapmak yerinde olacaktır. Buna göre Eğitim:

«Bir milletin yetişkin nesillerinin mensup olduğu bütün değerleri, yetismekte olan nesillere bir plân ve gayeye göre yarımın da ihtiyaçlarını dikkate alarak kazandırmak için yaptığı her türlü çalışmadır.»

O halde Eğitim, bir milletin geleceğini teminat altına alan, bir taraftan fertlerin değişen ve gelişen hayat şartlarına itibakını sağlarken, diğer taraftan da yeni nesillerin maziden gelen ve bir toplumu millet yapan değerlerle irtibatını sağlayan çalışmalardır. Din Eğitiminin, Genel Eğitimimizdeki yerini bu bakımdan aramak yerinde olacaktır.

Bir cemiyeti, dağınık bir kavim olmaktan çıkarıp, Millet olarak yaşamalarını sağlayan, diğer millet ve Cemiyetlerden ayırdeden, onlara vazgeçilmez yaşayış, şekil ve davranışları kazandıran, o cemiyetin mâ-nevi değerleridir ki, bunların en başında da, dîni, lisânî ve bedîî değerler gelir. Bunlar olmadan milletleri birbirinden ayırmak, ayrı ayrı kültür, örf, âdet ve meziyetlerinden bahsetmek mümkün değildir. Bu değerlerin en üstünde olan Din, bir cemiyetin karakterini veren ve onu içten birleştiren esasları ihtiva ettiği için, tarih boyunca nerede insan var ise, orada Din olagelmıştır. Bir Sosyologumuz bunu şöyle ifade etmektedir:

«Nerede topluluk yaşayışı varsa, orada Din yaşayışı vardır. Din yaşayışı, bütün topluluk yaşayışının, ahlâkî, dîlî, sanatî sarmıştır. O denli sarmıştır ki, «Din kişiliği» olmadan, millî kişilik te olamıyor. Din, Millî şahsiyetin özüdür. Millî kişilik, Din kişiliği ile başlar, onunla olgunlaşır, onunla en ideal, en mutlak varlığına ulaşır. (1)

Anadolu'da Milletimizin yerleşmesinde ve bütün millî meziyetlerini geliştirerek muhafaza etmesinde İslâmiyetin tesirini bir tarihçimiz şöyle belirtiyor:

«Anadolu'ya yerleşen Oğuzlar ve Selçukoğulları, Ön Asya'nın Hristiyan Kavimlerinin Medenî tesirlerine kapılmamış iseler de, Oğuzların Kültür seviyeleri ve içtimâî bünyeleri itibariyle böyle bir tesire pekâlâ kapılabileceklerini, Selçukluların Anadolu'ya Muhaceretleriyle muvazi olarak Aral Hazaroğullarının Doğu Avrupa'ya muhaceretleri neticesinde Hristiyan Slav kavimleri tesirine maruz kalarak münkariz olmaları hadisesi, açıkça göstermektedir...»

Fakat, Anadolu'daki Türkler buraların yerli halkına, Hristiyanlara karşı daima yukarıdan bakmışlar ve onların içinde eriyip kaybolmamışlardır. Bilakis onları kendi bünyeleri içinde eritmişlerdir. Yani Hristiyan kavimler arasında Millî Mevculiyeti muhafaza için esas dayanak «İslâmiyet olmuştur.» (2)

İslâm Dini, Ön Asya'ya gelen Türklerin, burada erimeden bütün millî değerleriyle yaşamalarında en büyük âmîl olmuştur. Büyük Türk Tarihi ve çeşitli kavimleri içinde ancak Müslüman olan kavimler bugüne kadar lisânî, bedîî v.s. değerlerini koruyabilmıştır. (3)

İslâmiyet, Türklerin Millî mevcudiyetlerini muhafazada en önemli âmîl olduğu gibi, Milletimizin Kültür ve Medeniyet seviyesinin yükselmesinde de önemli rol oynamıştır. Dünya tefekkür ve sanat tarihinde önemli yerleri olan, bütün fikir ve san'at adamlarımızın yetiştiği muhiti de İslâmiyet hazırlamıştır. Büyük Türk âlim ve san'atkarlarının; «Türklerin İslâm camiasına ilthakından evvel gelmeleri, mutasavver olmayan, aynı zamanda İslâm Kültürüne de büyük hizmetler yapan şahsiyetler olduğunu» (4) söyleyebiliriz.

Din, Millet münasebetlerinde, netice olarak diyebiliriz ki; On asırdan fazla bir zamandanberi Müslümanlık Türk Dünyasında öyle bir rol oynamıştır ki, artık Türkü bu dinden zihnen dahi tecrid ederek düşünmeye imkân kalmamıştır. Müslümanlık, Türk Milîyetçiliğinin vazgeçilmez bir unsuru haline gelmiştir. Tarihi gerçekler bunun açık delilidir. (5)

O halde, Millî hayatımızda bu kadar önemli ve vazgeçilmez bir yer alan Dinî değerlerin Eğitim ve Öğretimine bugün de çok muhtaçız. Ahlâkî, içtimâî, iktisadî huzur ve kalkınmamızda, bu değerlerden, bu manevî gücümüzden istifade etmesini bilmeliyiz. Milletimizin bu mânevî güçleri tarihte olduğu gibi— bugünkü problem ve sıkıntılarımıza da cevap verebilecek imkânlarla sahiptir. Yeter ki, bu imkânları planlı ve sistemli bir şekilde kullanmamızı bilelim.

Günümüz Eğitim anlayışında, bütün Milletlerce Ahlâk ve İrade Eğitimine büyük önem verilmektedir. Bütün halkın eğitiminde, Ahlâk Eğitiminin yeri büyük olmakla beraber —ziraatçı, sanatkâr, işçi, tüccar... v.s.— öğretim seviyesi yüksek olan kimseler için daha da önemlidir. Zekâ gelişirken, ruhu da kuvvetlendirmeli, akıl ile ruh arasında bir muvazene temin etmeye çalışmalıdır. Aksi takdirde, ahlâk ve irade terbiyesiyle beslenmemiş bulunan zekâ, hırsız feneri gibi fenalık yapmaya yarayan bir alet olacaktır. Aklını ve bilgisini, vicdan ve ahlâkının emrinde ışık olarak kullanan kişi, ne kadar başarılı ve cemiyet için lüzumlu bir eleman ise, aşşı de o kadar tehlikeli velütumsuz olacaktır.

Ünlü İsviçre'li Eğitimci Pestalozzi (1746-1827): «Bilgi elde etmek ilmi kazanmak, eğitimcinin amacı değildir. Bilgi, rûhî kuvvetlerin elverişli olarak geliştirilmesine yarayan bir vasıfıdır.» Yine aynı Eğitimciye göre, «Çocukların yetiştirilmesinde ahlâk eğitimi herşeyden üstün tutmak lazımdır. Karakter Eğitimi, bilgili insanlar için daha da önemlidir.» Çok bilgili olan insan, herkesten daha ziyade ruh kuvvetlerinin birliğini sağlayacak şekilde eğitime muhtaçtır. Bu yapılmayınca, insanın bilgisi ruhun doğru yoldan sapmasına ve bu da ruhun perişanlığına sebep olur. (6)

Ahlâk Eğitimi, ferdin karakterinin sağlam ve güvenilen bir insan olmasını sağlar. Bu ise, zekâdan, ilimden, zenginlikten v.s. herşeyden daha fazla insanı insan yapan, özelliğidir. «Denebilir ki, bir şahsın karakter sağlamlığına emin olunmadığı takdirde, onun entellektüel parlaklığına, ya da kurnazlığına biraz da şüphe ile bakılır.» (7)

Kısaca, doğruluk, çalışkanlık, vazifeye bağlılık, birbirine karşı sevgi ve saygı demek olan ahlâkî davranışlar, cemiyetin temel nizamıdır. Bu esaslara, bir millet içinde bilhassa bilginler, kamu görevlileri, san'atkâr ve tüccarlar, ne derece sahipse, o milletin ilerlemesi için, ilk şart; temin edilmiş demektir. Ahlâk ferdi, ailevi, millî ve insanî bütün duygu, düşünce ve davranışların birini teşkil ettiğine göre, bu alanlardaki huzur ve selâmette ahlâk eğitim ve öğretimine bağlıdır.

Ahlâkın en büyük kaynağı ise, çeşitli felsefî ve sosyolojik münakaşalara rağmen, tarih boyunca Din olagelmıştır. Türkler, çok eski zamandanberi mevcut ve her türlü kültür belirtileriyle başlıbaşına bir millet topluluğu teşkil ettiklerine göre elbette kendilerine mahsus bir ahlâk anlayışları vardır. İnsânî esaslara dayanan Türk Millî Ahlâkını, son bin yıllık tarihi içinde İslâm ahlâk anlayışı geliştirmiştir. O halde ahlâk eğitiminde Din Eğitimi dayanamak ve oradan hareket etmek, hem soyojik, hem de pedagojik gerçeklere göre şarttır.

GEREK OKULİÇİ (Örgün) gerekse okul dışı (yaygın) Eğitim alanlarında bugün ağırlık vermemiz gereken eğitim çalışmalarını şunlar teşkil etmektedir: Fertlerin, sağlam karakterli ve becerikli birer insan olarak yetiştirilmesi; zira, ancak bu sayede ferdi ve içtimâî huzuru sağlayabildiğimiz gibi, muasır milletlerin seviyesinde kalkınmamız da buna bağlıdır. Bugün, Eğitimden hem sosyal hayatta, hem de ekonomik hayatta huzurlu ve başarılı fertler yetiştirilmesi bekleniyor. Fertlerin sağlam karakterli birer insan olarak yetiştirilmelerinde Ahlâk Eğitiminin ne derece şart olduğunu bu şekilde belirttikten sonra, dinin ahlâk anlayışını da kısaca görmek yerinde olacaktır.

Ahlâkın en büyük kaynağı Din olagelmıştır. Bilhassa İslâmiyet, ahlâka ve karakter sağlamlığına büyük önem verir. İslâmiyetin, fertlere kazandırmak istediği ahlâkî davranışlar; onların rûhî ve bedenî bütünlüğüne kavuşmasını, insanların yanında da yalnız başına kaldığı zaman da, iyi ve doğru davranmasını, vicdânî ve cemiyetiyle tenakuza düşmemesini, böyle sağlam karakterli, kendine güvenen ve Cemiyetinin itimadını kazanan fertler olmasını öğretir. Yalnız şu hadislerin Ahlâk Eğitimi açısından düşünülmesi bize büyük ölçüde ışık tutmaktadır.

«Hayır, nefsin sekinet, kalbin itminan ile telâkki ettiği şeydir. Günah ise, bunun tam muhalifidir. (Nefsin, sekinet, kalbin itminan bulmadığı) kim ne derse desin, hayır ile günahı öylece anlarsın.» (8)

Bu Hadis-i Şerif, davranışların vicdânî murakabesini bu şekilde öğretirken, başka bir Hadisleriyle Peygamber Efendimiz (s.a.v.)in, içtimâî murakabeye de yer verdiğini görmekteyiz.

«Hayır, iyi ahlâktan ibarettir. Günah da, vicdanına tereddüt ve ızdırap veren, herkesin âgâh olmasını hoş görmediğin (başkalarından gizlemek istediğin) şeydir.»

«Hayrın kemâli, yalnız kaldığın vakitte alenen yapabileceğin gibi harekette bulunmakla tezahür eder.» (9)

Eğitimin ikinci önemli gâyesi ise, Ekonomik gelişmelere yardımcı olacak elemanlar yetiştirmektir. Becerikli ve çalışkan insanlardan müteşekkil cemiyetler, ancak bugünkü dünya milletleri arasında yerini koruyabilir. Zamanımızda bu anlayıştaki çalışmalar, daha da önem kazanmıştır. (*)

Din Eğitim ve Öğretiminin bu yöndeki gelişmelerle de doğrudan ilgisinin ve müsbet yönde iştirakinin olduğunu, olması gerektiğini söyleyebiliriz. Bir Eğitimci-miz şöyle diyor:

«Ömrüm boyunca yaptığım araştırmalar, bana şu gerçeği göstermiştir: Dinsiz kalkınma olamıyor. Din, Dil, San'at... Bu üçler olmayınca yalnız kalkınma değil, yaşama bile olamıyor. İşte Etnografya; Dinsiz, dilsiz, san'atsız bir ilkel topluluk tanımıyor. İşte tarih... Dinsiz, dilsiz, san'atsız bir kalkınma da tanımıyor.» (10)

Bugün Modern iktisat ilminin; «Cemiyetler, sadece, maddî, mânevî, kültürel yönleriyle bütün halinde gelişebilir.» Esasını dikkate almak zorundayız.

Şu halde Eğitime düşen vazife; bir yandan maddî sahada gençlerimize teknik bilgileri müsbet gelişmelere uygun bir tarzda kazandırırken, bir yandan da, bu gençleri faziletli ve ahlâkî yetiştirmektir. Bunun için Din Eğitimi Okulîci

(Örgün) eğitimde daha geniş ve Eğitim ilkelerine uygun bir şekilde vermek, okul dışında da bütün millet fertlerinin ferdi ve içtimâî hayatlarında karakterli ve huzurlu olmalarını temin ederek israf ve lükse sapmadan çalışan ve memleketin kalkınmasına yardım eden insanlar haline getirilmesinde önemli ve müessir bir yeri olduğunu düşünerek yapmak gerekmektedir.

Din Eğitiminin önemini netice olarak dört noktada toplayabiliriz:

1 — Bin senelik Tarihimiz boyunca milli varlığımızın Anadolu'da korunmasında olduğu gibi, fikir, san'at, dil ve edebiyat alanlarında yüksek ilim adamları ve eserleri vücuda getirmemizde en büyük âmil, mânevi değerlerimizin üstünde yer alan, Din olmuştur. Yetişmekte olan nesillere sahip olduğumuz değerlerin kazandırılması ise, Eğitimin en başta gelen gayesidir.

2 — Ahlâk Eğitimi, her fert için lâzım olduğu gibi öğrenim gören insanlar için daha lüzumlu olduğu münakaşa götürmez bir gerçektir. Ancak bu sayede fertlerin sağlam karakterli ve güvenilir bir insan olmaları sağlanabilir. Ahlâkın en başta gelen kaynağı ise; her Cemiyette, Din olagelmıştır. Demek oluyor ki; Din Eğitimine dayanan bir Ahlâk Eğitimi, daha tutarlı olacaktır.

3 — İçtimâî huzur, fertler arasındaki dayanışma, sevgi, saygı ve yardımlaşma ile mümkün olmaktadır. Bunun temini de, yaygın bir Din Eğitimi ile daha kısa ve kolayca yapılabilir. Zira, nüfusun büyük bir çoğunluğunun zaten kabul ettiği dinin içtimâî ahlâk ve adâlete dayanan esaslarının güzel bir metotla anlatılması içtimâî huzurun gerçekleştirilmesini büyük ölçüde temin edecektir.

4 — Dünya Milletleri arasında lâyık olduğumuz iktisadî seviyeye ulaşmak için kısa zamanda kalkınmak zorundayız. Bunu da ancak bütün maddî ve mânevî imkânlarımızı ihmal ve israf etmeden kullanmakla temin edebiliriz. İlim ve Fen sahasındaki öğretim seviyesinin yükseltilmesi, kalkınmamızda teknolojinin kolaylaştırıcı ve hızlandırıcı imkânlarını kullanmamıza yardım ederken, Din Eğitimi ve Öğretimi seviyesinin yükseltilmesi de fertlerin anlayış ve kültür durumlarını geliştirerek vatan ve milletin hizmetinde hasbî olarak kullanmalarını sağlayacaktır ki; bunlardan herhangi birini kalkınmada ihmal etmemiz Sosyo-ekonomik ve psikolojik ihtiyaçlara aykırı düşer.

(1) İ. Hakkı Baltacıoğlu: (Milliyetçiler İlmî Semineri Neticeleri Komisyon raporları ait fikirlerdir), Milliyetçi Türkiye'ye Doğru, S. 194.

(2) Ord. Prof. Zeki Velidi Togan: Umumi Türk Tarihine Giriş, İst. 1970, S. 58, 214, 217.

(3) Prof. Osman Turan: Türk Cihan Hakimiyeti Mefkûresi Tarihi. İst. 1969 C. 1, S. 73.

(4) Zeki Velidi Togan: a.g.e. S. 96

(5) Milliyetçiler İlmî Semineri Neticeleri: Milliyetçi Türkiye'ye Doğru, İst. 1969, S. 195.

(6) Dr. H. Fikret Kanat: Pedagoji Tarihi; İst. 1963, C. 1, S. 423.

(7) J. Kennedy. Terc. Arif Özbilen: Fazilet Mücadelesi, İst. 1967, S. 14

(8) Ahmed b. Hanbel: Müsned, 1969, C. 4; S. 194.

(9) Ahmed Naim: İslâm Ahlâkının Esasları. S. 61.

(*) 3. Beş Yıllık Plan, Milli Eğitimin amacını şöyle belirtir:

«... Bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu arttırmak, diğer yandan Milli birlik ve bütünlük içinde kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet, Türk Milletini, çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı haline getirmektedir.»

(Bkz. 27.11.1972 tarih ve 14374 sayı Resmi Gazete, S. 227)

(10) Milliyetçi Türkiye'ye Doğru; S. 194.

Sosyoloji

DİNİN

SOSYAL HEDEFLERİ

Süleyman ANAMUR

LİM teknik ve medeniyet ne kadar ilerlerse ilerlesin, insanlar bu gün de eski çağlarda olduğu gibi ulvi duyguları telkin eden bir takım inanç ve ibadetlere bağlı kalmakta devam ediyorlar. Tabiata hâkim olma arzusunun bazı yönleri ile gerçekleşme yoluna girdiği bir zamanda böyle bir hakikat, bazılarında biraz şaşkıncı gelmektedir. İlimler ve teknik ilerledikçe dinin ortadan kalkacağı kehâneti savrulalı 150 yıl oluyor. Fakat bu kehânetin aksine ilim ilerledikçe teknik her sahaya yayıldıkça bunların bunların insan ruhlarında ve dolayısıyla cemiyetlerde bıraktıkları büyük mânevî boşluk sebebiyle, dine, mânevi değerlere alâka daha da artmaktadır. Bu husus bile dinin fert ve cemiyet için nasıl vazgeçilmez bir müesese olduğunu anlatmağa yeter. Çünkü din tarihte insanlığı hayvanlık seviyesinden en yüksek medeniyet seviyesine yükselttiği gibi, bugün de insanlığın muhtaç olduğu en yüksek prensipleri ve en ulvi değerleri taşıyan bir kaynaktır.

Esasen din cemiyeti ve cemiyetin diğer zarurî müesseselerini doğuran, geliştiren en eski ve köklü müessesedir. Bu bakımdan dinin sosyal cephesini, rolünü, tesirlerini, hedef ve gayelerini görmezden gelerek, sadece vicdanlarda hapis kalmasını düşünmek çok yanlış bir düşüncedir. Bu ilmen böyle olduğu gibi fikren ve mantiken de böyledir. Dinler tarihi ve sosyoloji gibi çeşitli ilim dallarının tesbit ettiği üzere dinin sosyal rolü tesirlerinin büyüklüğü ve derinliği, vicdanlara yerleşmiş durumuyla, ilmen ve tarihen sabittir. Hatta sosyolog Durkheim, aile, iktisat, san'at, ilim, hukuk gibi sosyal müesseselerin dinden çıktıklarına kânidir. Hal böyle iken dini vicdanlarda kapatmak fikri bir kasıt taşımazsa ne derece doğru olur?

Bu sebeple bu yazımızda dinin sosyal hedeflerinin neler olduğunu belirtmeğe çalışacağız: